

مصحف امیر مؤمنان

علی (ع)

آیا نسخه‌هایی از قرآنی که با دست علی (ع) نگاشته شد امروز در دست هست

همچنین نقل می‌کنند که رسول اکرم (ص) بهنگام وفات به علی (ع) فرمود که قرآن در پشت بسترم بصورت رقعہ‌هایی پراکنده است! آنرا گرد آورید که از میان نرود. (۱)

با اعتقاد ما مصحف علی (ع) نخستین اقدامی است که درباره گردآوری نص قرآنی بعمل آمده و پس از وفات رسول خدا (ص) علی (ع) سوگند یاد کرد که ردا بدوش نگیرد تا قرآن را در دفتری گرد آورد (۲). و این مطلب در روایات اهل تسنن هم

در باره‌ای از منابع و روایات آمده است که اولین شخصی که همت به جمع قرآن نمود و آنرا برای صیانت از هر دو گونی، گردآوری کرد، علی بن ابیطالب (ع) بود.

علامه مجلسی مینویسد: بعد از رحلت رسول خدا (ص) علی (ع) ردا بدوش نگرفت تا اینکه قرآنرا جمع کرد. آنگاه آنرا در پارچه‌ای از حریر زرد بر شتری نهاده به مسجد نزد صحابه برد و بر آنها عرضه داشت.

۱ - بحار الانوار : ج ۱۹ ص ۱۱ - ۱۴

۲ - ابن سعد : ج ۳ ص ۱۳۷ ، کشف الیقین حلی : ۱۲ ، بنقل تاریخ قرآن ص ۱۶۷

و اینست ترتیب سوره‌ها در این مصحف ... و ولی متأسفانه آن ترتیب را در ذیل نمی‌نویسد، حال معلوم نیست خود او فراموش کرده و یا عمداً از نوشتن ترتیب سوره‌های مصحف امیرالمؤمنین خودداری کرده است؟ و در صورت دوم علت چه بوده؟ معلوم نیست! و به احتمال دیگر بعدها این قسمت از کتاب برداشته شده باشد؟ ولی بهر ترتیب در چاپهای موجود کتاب و الفهرست، این ترتیب وجود ندارد. (۵) اما بیشتر اخبار و روایات حاکی از آنست که مصحف علی (ع) بترتیب نزول گردآوری شده بود یعنی اول سوره اقرأ - بعد سوره المدثر - پس از آن فون - سپس المزمّل .. تا بآخر. درباره اینک مصحف علی (ع) آیا تنها حاوی متن قرآن بوده و یا شأن نزول و ناسخ و منسوخ را نیز داشته است سخنان متفاوتی گفته‌اند.

«ابن شنه» در مصاحف از ابن سیرین نقل می‌کند که علی (ع) در مصحفش ناسخ و منسوخ را نیز نوشت و من در جستجوی آن برآمدم و در این خصوص به مدینه نامه نوشتم ولی چیزی بدست من نرسید. شیخ طبرسی نیز از سلمان فارسی نقل می‌کند که آن حضرت قرآن را مشتمل بر تنزیل و ناسخ و منسوخ نوشت.

آمده است. (۱) درباره مدت این گردآوری روایات مختلف است، پاره‌ای می‌گویند در حدود شش ماه پس از وفات رسول اکرم (ص) ، علی (ع) قرآن را جمع کرد. (۲) ولی برخی را اعتقاد اینست که آنحضرت در خانه خود نشست و در ظرف سه روز از روی حافظه بترتیبی که بر او مکشوف شده بود؛ قرآن را گردآوری نمود. (۳)

***

پیرامون چگونگی مصحف امیرالمؤمنین علی (ع) سخن بگونه‌های متفاوتی گفته شده است، یعقوبی در تاریخ خود می‌نویسد که علی (ع) قرآن را بهفت جزء تقسیم کرده بود ... و سپس ترتیب سوره‌ها را بر می‌شمرد ... (۴)

ابن ندیم که نزدیکترین مؤلف و کتاب‌شناس به زمان پیامبر اکرم (ص) میباشد و تحقیقات او در امر کتب بسیار محکم و مستند است، در آنجا که از جمع‌آوری قرآن بحث میکند، نسخه‌هایی را که از طرف قراء یا حافظان مشهور قرآن جمع‌آوری شده نام می‌برد و ترتیب سوره‌ها را در نسخه‌های هر یک از آنها ذکر می‌کند و به مصحف علی (ع) که میرسد؛ می‌نویسد: «وهذا ترتیب السور من ذلك المصحف»

۱ - سیوطی : الاقتان : نوع ۱۸ ص ۵۷

۲ - بحار الانوار: ج ۱۹ ص ۱۴

۳ - ابن ندیم : الفهرست ص ۴۸

۴ - بنقل تاریخ قرآن ص ۱۶۸

۵ - الفهرست : ص ۴۸

مکتب اسلام

شیخ مفید در کتاب «الارشاد» و رساله «السرویه» مینویسد : علی (ع) در مصحف خود منسوخ را بر ناسخ مقدم فرمود و در آن تاویل مضی آیات و تفسیر آنرا بتفصیل نوشت (۱)

نسخه‌هایی از مصحف امام (ع)

صاحب تاریخ قرآن مینویسد : ... در میان مصاحف مختلفه ، مصحف امیر المؤمنین علی (ع) بعلمت قدر خاصی که داشته و احترامی که بدارنده آن در طول قرون مینهادند ؛ شهرتی بس زیاد یافته است . همین شهرت موجب گشته که خیلی از کسان بگویند نسخه‌هایی از قرآنرا بخط علی بن ابیطالب (ع) دیده‌اند و یا نشانی از آن بدهند . (۲)

امام جعفر صادق (ع) فرمود کتابی نزد ماست به املائی رسول اکرم (ص) و خط علی (ع) . (۳)

ابن ندیم در کتاب خود مینویسد : من در زمان خودمان نزد ابی‌علی حمزه حسنی (رحمه الله) مصحفی را دیدم که ورق‌هایی از آن افتاده بود ، بخط علی بن ابی‌طالب (ع) که به مرور زمان فرزندان حسن بن علی (ع) آنرا به ارث برده بودند . (۴)

دا بن عنابه ، نیز از مصحفی بخط علی (ع) گفتگو

کرده است و در آستانه نجف اشرف نیز چنین مصحفی وجود داشته که گویا بعدها آتش گرفته است . و همچنین گفته شده در کتابخانه «ایاصوفیه» مصحفی بخط علی (ع) در دو مجلد بوده است . (۵)

ابو عبدالله زنجانی مینویسد :

من در ماه ذیحجه سنه ۱۳۵۳ هجری در و دار - الکتاب العربیه در نجف اشرف ، مصحفی را مشاهده کردم که در آخر آن نوشته شده بود : «کتابه علی بن ابی طالب فی سنة اربعین من الهجرة» (۶)

چنین مصحفی در کتابخانه آستان قدس رضوی مشهد نیز دیده شده بخط کوفی که میگویند بخط علی بن ابیطالب (ع) میباشد !

علامه فرزاد نقل کرده است که سالها پیش در بوشهر مرحوم «دهی» که علاقه‌ای بگردآوری نسخ قدیمی و سکه‌های کهنه داشته ، صفحه‌ای چند از قرآن بخط کوفی عالی و جالبی ظاهراً در پوست آهو داشته که شیخ بهائی بر پشت صفحه‌ای از آن بمبیری نظیر «قد ثبت عندی» گواهی کرده بود که : آن نسخه بخط علی بن ابیطالب (ع) می‌باشد . (۷)

۱ - الاتقان : ج ۱ ص ۵۸ - مناهل العرفان : ج ۱ ص ۲۴۷ - رجاء الغفران فی مهمات القرآن - تاریخ قرآن ص ۱۷۰ .

۲ - تاریخ قرآن ص ۱۷۱ .

۳ - اصول کافی ج ۱ ص ۲۴۲ .

۴ - الفهرست ص ۴۸ .

۵ - تاریخ قرآن : دکتر رامیار ص ۱۷۲ .

۶ - تاریخ القرآن چاپ بیروت - ص ۶۷ .

۷ - تاریخ قرآن - ص ۱۷۲ .

سرگذشت مصاحف نخستین

دلیل قاطعی اکنون در دست نیست که سرنوشت مصاحفی که در عصر خلیفه سوم به شهرهای مختلف اسلامی فرستاده شد بکجا رسیده و حالا چه وضعی دارند؟

مردم اهل سنت از دمشق گرفته تا بسمرقند تا امروز نسخه های فراوانی را بنام مصاحف عثمانی شناخته اند. از آن میان کازانو ۱۶۱ نسخه را نشانی میدهد.

گفته اند در محراب مسجد قدیم قلعه حمص نسخه ای با آثار خونی بخط کوفی وجود داشته که در زمان نابلسی (۱۱۰۵ هـ = ۹۴-۱۶۹۳ م.) مردم این نسخه را در قحطی برای دعای باران زیارت میکردند.

هم چنین گفته اند نسخه ای از این مصاحف با آثار خون در کتابخانه مسجد فاتح قسطنطنیه وجود داشته است.

ابن کثیر از علمای قرن هشتم هجری میگوید: «مشهورترین مصحف عثمانی امروز در شام در مسجد جامع دمشق نزدیک رکن شرقی مقصوره است. این نسخه سابقاً در طبریه بوده و در حدود ۵۱۸ هجری آنرا به دمشق آورده اند. من آنرا دیدم کتاب گرانقدر بزرگ و ضخیمی بود بخطی نیکو و قوی در جلدی بگمانم از چرم شتر».

در زمان ابن جبیر (۱۸) مردم در قبه ای از حرم مقدس مکه، قرآنی را تقدیس می کردند که گفته

میشد زید بن ثابت، بدست خود آنرا نوشته است. قطعاتی از آیات قرآن منسوب بخط عثمان را امیر تیمور گورکانی گویا همراه خود از شام به بسمرقند میبرد که بر سر قبر وی گذاردند، این نسخه بعدها به کتابخانه باستان شناسی سن پترزبورگ (لنین-گرا) منتقل و در سال ۱۹۰۵ میلادی پنجاه نسخه از آن کپیبه لیتوگرافی شده و ۲۵ نسخه از آن ببزرگان ممالک اسلامی اهداء گردیده است. نسخه ای از آنرا ناصرالدین شاه در یک مخزن بزرگ در کتابخانه سلطنتی نگهداشته بود و نسخه دیگری از آن اخیراً دیده شد.

و نیز گفته اند که در جنگ جهانی اول جمال پاشا سفاک فرمانده سوریه، قرآنی خطی به گلابوم قیصر آلمان هدیه کرد که گفته میشد این قرآن بخط خالد بن ولید فاتح سوریه بوده درباره مصاحفی که در خزائن کتب و آثار مصر و یاد خزانه آثار مسجد حسینی آن دیار است و یا نسخه ای که در کتابخانه لنین گراد بوده و بانگلستان رفته و منسوب به آن دوران است، گرچه مسلماً نسخ قدیمی و معتبری شمرده میشوند ولی از این جهت که اصل نسخه آن زمان باشند از نظر اهل فن جای سخن بسیار است.

البته فقدان این نسخه ها بهیچوجه زبانی را در بر ندارد. زیرا نسخه های قرآن از همان روزهای نخست هزاران هزار نوشته شده و سینه به سینه و دست بدست گشته است. (۱۹)

(۱۹) برخی از مدارک قسمت اخیر مقاله بنقل کتاب تاریخ قرآن عبارتند از:

کتاب الحقیقه و المجاز نابلسی - فضائل القرآن: ص ۴۹ چاپ المنار سنه ۱۳۴۸ - الرحله چاپ دخویه

ص ۱۰۴ - مجله الهلال سال ۱۳ - اکتبر ۱۹۰۴ بیعد ...